

Den rejsende 1840-43

Af Elias Bredsdorff

"Jeg var sjælesyg da jeg forlod Danmark," skrev Andersen til Henriette Wulff. Han var meget bevæget, da han tog afsked med de medlemmer af familien Collin, der fulgte ham ud til dampskibet, som skulle sejle ham til Kiel. "Eduard C. var den sidste derude jeg sagde Lev vel, han trykkede et Kys paa min Mund. O det var som mit Hjerte vilde briste," skrev Andersen i dagbogen 31. oktober 1840, og dagen efter skrev han til Jonas Collin:

Min iegode, elskede Fader! - Aldrig har jeg følt saa meget for Hjemmet, som igaar da jeg forlod det, og ved Hjemmet forstaaer jeg Deres Huus og Alle der, samt Eduards og Gotliebs; ingen Søn, ingen Broder kan lide meer! - men det er godt jeg reiser, min Sjæl er syg! selv for sine Kjæreste tør man ikke, eller kan man ikke ret udtale hvad der trykker tungest! - O hvor De ret i de sidste Dage lod mig føle Deres Kjærlighed! jeg elsker Dem som en Fader, vær mig det altid og jeg vil erkjende at jeg har vundet uendeligt i denne Verden!

Andersen opholdt sig udenlands i ni måneder, og denne gang førte hans rejser ham længere bort end nogensinde før, endog udenfor Europa.

Han tilbragte den første måned i Tyskland, hvor han først boede i nogle dage på slottet Breitenburg i Holsten som grev Rantzau-Breitenburgs gæst. Derfra tog han til Hamburg, hvor han hørte komponisten Franz Liszt give en klaverkoncert. Han skriver derom i "En Digters Bazar":

Som Liszt der sad foran Fortepianoet, var paa mig det første indtryk af hans Personlighed, dette Udtryk af stærke Lidenskaber i hans blege Ansigt, at han forekom mig som en Dæmon, der var naglet fast til det Instrument, hvorfra Tonerne udstrømmede, de kom fra hans Blod, fra hans Tanker; han var en Dæmon, der skulde spille sin Sjæl fri; han var paa Torturen, Blodet flød og Nerverne zittrede; men alt som han spillede, svandt det Dæmoniske, jeg saae det blege Ansigt faae et ædlere og skjønnere Udtryk, den guddommelige Sjæl lyste ud af hans Øine, ud af hvert Træk, han blev skøn, som Aand og Begeistring kan gjøre det!

Der var nylig åbnet en jernbanelinje mellem Magdeburg og Leipzig, og her foretog Andersen sit livs første jernbanerejse. Det følgende er et uddrag af et kapitel med overskriften "Jernbanen" i "En Digters Bazar", hvor han beskriver denne oplevelse:

Den første Fornemmelse er en ganske sagte Rykken i Vognene, og nu ere Kjæderne spændte, som holde disse sammen; Signalpiben lyder igjen og Farten begynder, men langsomt, de første Skridt gaaer det sagte, som om en Barnehaand trak den lille Vogn. Hurtigheden tager umærkelig til, men Du læser i Din Bog, seer paa Dit Kort, og veed endnu ikke ret om Farten er begyndt, thi Vognen glider, som en Kane paa den jevne Sneemark. Du seer ud af Vinduet og opdager, at Du jager afsted, som med Heste i Galop; det gaaer endnu hurtigere, Du synes at flyve, men her er ingen Rysten, intet Luftryk, Intet af hvad Du tænkte Dig ubehageligt!

Hvad var det Røde, der som et Lyn foer tæt forbi? Det var en af de Vagthavende, der stod med sin Fane. See kun ud! og de nærmeste ti til tyve Alen er Marken en piilsnar Strøm; Græs og Urter løbe i hverandre, man faaer en Idee om at staae udenfor Jorden og see denne dreie sig; det piner Øiet at hefte det længe i samme Retning; men Du seer nogle Favne længere bort, da bevæge

sig de andre Gjenstande ikke hurtigere, end vi see dem bevæge sig, naar vi kjøre godt, og længere ud mod Horizonten synes Alt at staae stille, man har ganske og aldeles Skuet og Indtrykket af den hele Egn.

Saaledes just skal der reises gennem flade Lande! Det er som By ligger tæt ved By; nu kommer een, nu atter een! man kan ret tænke sig Trækfuglenes Flugt, saaledes maae de lade Byerne efter sig. De almindeligt Kjørende, som man seer paa Sideveiene, synes at holde stille, Hestene foran Vognene løfte Fødderne, men de synes at sætte dem igjen paa samme Sted, og saa ere vi dem forbi.

Under opholdet i Augsburg oplevede Andersen en anden ny opfindelse; han så for første gang daguerreotypier. Han fortalte Edvard Collin, at en schweizisk maler havde vist ham "en Samling udmærkede Dagueretypier og det Portrætter tagne i 10 a 5 Minutter af levende Mennesker, de vare i alle Størrelser og saae ud som Raderinger paa Staalplader, Haaret var smukt, og Øiet ganske tydeligt, selv Glandspunktet i Pupilen."

Mens Andersen var i München, skrev han et sørgmodigt brev til Jonas Collin; han havde været i teatret, men kunne ikke koncentrere sig og gik bort i anden akt, "min Tanke var saa ganske i Hjemmet og ved Hjemmet tænker jeg mig kun Deres Huus; det er det Sted som kan give mig Hjemvee, ellers ønsker jeg aldrig mere, at see Danmark, hvor jeg har følt mig ulykkeligere, end lykkelig." Derefter fortsatte han: "Døm mig ikke haardt for denne Ytring, der er jo mange Sorger, meget der kan ligge i eens egen Sjæl, som man ikke engang vil udtale for sig selv." Ifølge dagbogen kom han til at græde, da han skrev dette brev. Hans mismod har muligvis haft noget at gøre med, at Louise Collin snart skulle giftes; skønt forelskelsen i hende var en gammel historie, var den langt fra glemmt. Han havde dog skrevet en sang til brylluppet og havde bedt Louises bror, Gottlieb, sige ved bryllupsfesten: "Andersen ønsker Eder begge to saa lykkelige, som en Broder kan ønske det!"

I en boghandel i München så han et bind af den tyske oversættelse af "Improvisatoren". Han gik ind og tog bindet, og i dagbogen fortæller han, hvad der videre skete:

men det er kun første Deel sagde jeg; jo det er det Hele! sagde Boghandleren. Nei, svarede jeg, det er kun første Deel. Men jeg har læst den igaar! sagde Boghandleren. "Forekom det Dem da ikke, som om den endte lidt afbrudt!" spurgte jeg! - Jo vist, som de nyere franske Romaner, det ender pikant. - Ja men det er dog kun første Deel! sagde jeg. "Men jeg siger Dem jeg har læst den!" sagde han, "men jeg har skrevet den!" svarede jeg.

Han fortsatte til Italien over Innsbruck og gennem Brenner-passet; men det land, han havde glædet sig så meget til at gense, var noget af en skuffelse. "Nord-Italien er et Svinehul, siden bliver man saa godt vant dertil at det ikke gjør noget," skrev han til Henriette Wulff, og i et brev til Henriette Hanck beskrev han den seksdages rejse med vetturin fra Firenze til Rom:

Jeg havde en Engelænder der var i den Grad tølperagtig og utaaelig at jeg føler Salt i Blodet ved endnu at tænke paa ham, men han var tillige saa original, at han i en Roman vil være ligesaa morsom for Læseren, som han var en Plage i Virkeligheden. Han tog altid den bedste Plads, generede altid, tog Maden af vore Tallerkner, naar han saae et godt Stykke vi havde faaet; plyndrede Kjøkkenet i hvert Vertshuus, saa vi altid havde Klammerie og forlangte en Opvarnting, som jeg de to første Dage af taablig Godmodighed føiede ham i, men siden viste ham Vinterveien.

Kapitlet "Rejse med Vetturin" i "En Digters Bazar" giver et meget morsomt billede af denne engelske rejsende i Italien.

I Rom, hvortil Andersen kom i midten af december, følte han sig tit ensom og ulykkelig; vejret var koldt, og han havde tandpine. Det fremgår af dagbogen, at han nytårsdag 1841 gik ind i Peterskirken, hvor han under kuplen bad: "Gud, giv mig et udødeligt Digter-Navn, giv mig Sundhed og giv mig din Fred." Den 3. januar skrev han i dagbogen: "gik hjem og i min Eensomhed tænkte jeg paa mit Ønske at dø ude! tænkte paa mine Kjære hjemme og blev vemodig." Og den 13. januar skrev han: "Veedmodig og sorgfuld: jeg tænkte paa min tabte Rose i Danmark." Med udtrykket "min tabte Rose" mente han formodentlig Louise Collin, som nu var fru Louise Lind.

"Maurerpigen" fik premiere i København den 18. december 1840, men Andersen måtte vente i spænding en hel måned, før han hørte noget om stykkets skæbne. Det blev faktisk bedre modtaget, end han havde ventet, for både publikum og kritikerne modtog det høfligt og venligt, omend uden større begejstring. Men i økonomisk henseende blev det en katastrofe, for der kom ingen mennesker, og stykket blev taget af plakaten efter tre forestillinger. Andersen fik meddelelsen herom fra Edvard Collin, og som man kan se af hans dagbøger var han til at begynde med lettet. Men efterhånden blev hans humør dårligere og dårligere. Den 3. februar skrev han: "jeg har Lyst at dø; intet er der jo at leve for! - jeg kan ikke bede til Gud, jeg veed jo mine Ønsker opfyldes ikke. O, jeg er træet, Legeme og Sjæl, slukkes da du Lue, raadner i Lemmer! - O hvor skal jeg drive hen i denne Qval. - Jeg var i en Kirke i Corso, et Barn blev døbt: Eduardo; min Eduard vil maaskee dog tænke paa mig havde jeg faaet min Daab, de tre Skuffer Jord paa Kisten." Seks dage senere var han forbitret "over alt det iiskolde i Eduards forrige Brev".

Der var især ét afsnit i Edwards brev, som bidrog til at forbitre hans tilværelse, nemlig dette: "Dersom De forøvrigt troer, at Maurerpigens daarlige Reusseren har efterladt noget blivende Indtryk i Deres Disfaveur, saa tager De feil, thi det er allerede glemt; en anden betydelig litterair Erscheinung har optaget Pladsen, nemlig Heibergs nye Digte, et i sin Genre og ved sin udmærkede Form meget mærkeligt Product." Det var ikke nogen særlig taktfuld bemærkning, navnlig i betragtning af det netop da så spændte forhold mellem Andersen og Heiberg.

Det gjorde det ikke bedre, at Andersen kort efter fra anden side fik at vide, at Heiberg i sin nye bog havde latterliggjort ham. Han fik derimod ikke de nærmere detaljer at vide, hvad der gjorde det hele endnu værre; for, som Andersen skriver i "Mit Livs Eventyr": "Det er dobbelt piinligt at spottes, naar man ikke veed, hvad det er hos os, vi er til Spot for. Efterretningerne bleve som smeltet Bly tildryppede i en aaben Vunde."

Det var først efter hjemkomsten til Danmark, at Andersen blev klar over, hvad Heiberg egentlig havde skrevet om ham. Heibergs "Nye Digte" indeholdt også den versificerede komedie "En Sjæl efter Døden". Sjælen, den skikkelige københavnske bedsteborger, som af Sankt Peter er nægtet adgang til Himmerige og af Aristofanes til Elysium, finder sig godt tilrette i Helvede, der er en åndløs gentagelse af det liv, han har levet på jorden, og den venlige dørvogter Mefistofeles fortæller ham, at der også er lejlighed til at gå i teatret i Helvede. "Hvad spilles i Aften?" spørger Sjælen, og Mefistofeles svarer: "Det er Mulatten og Maurerpigen." Og da Sjælen glæder sig over, "at Andersen her nu bliver erkendt", svarer Mefistofeles:

*Hvorfor ikke her som andre Steder?
Alt længe skinner hans Berømmelses Maane
over hele det store Kongerige Skaane,
og i Tyskland nyder han alt en Hæder,
som neden for Hundsrück mon begynde*

*og ender oven for Swinemünde.
I Konstantinopel han snart vil trykke
midt i Seraillet et Mesterstykke;
da staar han i Litteraturens Hegn
som det orientalske Spørgsmaals Tegn.
Og mens Stor-Eunuchen hans Isse kroner,
og dybt af Inferiørerne knæles,
læser han Mulatten for Sultans Koner,
og Maurerpigen for dem, som skal kvæles.*

Endnu før Andersen kendte Heibergs satiriske komedie, forfattede han under sit ophold i Rom et spotsk rimbrev til Heiberg. H.P. Holst fandt det for gement, "imidlertid kom jeg i Lune derved og har følt mig livligere og mere tilfreds hele Dagen," skrev Andersen i dagbogen den 16. februar 1841. Men han tilintetgjorde det kort efter. Hans egentlige svar til Heiberg kom først i rejsebogen "En Digters Bazar" (1842) i det kapitel, hvori han beskrev sine kvaler i karantænen i Orsova:

her ... i dette Helvede drømte jeg mig lige lukt ned i det Heibergske, og der var naturligviis ganske, som han fortalte, man gav kun mine Stykker, og det var mig meget behageligt, ja, som christnet Menneske, særdeles behageligt at erfare, som han ogsaa har fortalt os, at de Fordømte, efter at have seet mine Stykker, kunde lægge sig med god Samvittighed. Selv der havde jeg med mine Arbejder virket noget Godt. Jeg hørte imidlertid dernede, at man foruden mine to Stykker paa een Aften havde engang bestemt at give til Slutningen Heibergs Fata Morgana, men de Fordømte havde protesteret, man kan ogsaa gjøre En Helvede for hedt, og der skal være Maade med Alt!

Så var de kvit, og Andersen var så generøs - eller snu - at han i en fodnote om "Nye Digte" erklærede, at han anså det for "Heibergs fortrinligste Værk".

Fra Rom tog Andersen videre til Napoli, hvor hans sundhedstilstand forværredes i den grad, at han troede, han skulle dø, og måtte årelades. Han havde helt opgivet håbet om at kunne fortsætte til Grækenland, da han pludselig fik besked om, at kongen havde bevilget ham yderligere seks hundrede rigsdaler, så han kunne fortsætte rejsen.

Nu begyndte den mest eventyrlige del af rejsen. Fra Napoli sejlede han med et fransk dampskib til Malta, og så videre til den græske ø Siro, hvor han gik ombord i et andet dampskib, som sejlede ham til Piræus. Den 14. marts 1841 ankom han til Athen. Han fortalte om sine indtryk af byen i et brev til Carsten Hauch:

Man kan næsten sige, at Athen voxer med hver Time; Huse og Gader skyde op af Gruset, flere Gader see ganske ud som vore Boutikker paa et Marked: Telte ere spændt ud, alle Slags Varer ere til Skue, og smukke Grækerdrengene sidde paa Hug og sælge; enkelte Qvarterer af Byen ere kun Gruushobe, og midt i disse seer man et Hul; det er Indgangen til en Bolig; man maa see sig for ved hvert Skridt; thi man staaer pludseligt ved en Brønd uden mindste Rækværk; rundt om ligge Capitæler, sønderbrudte Marmor-Basreliefs, rundt om staae sønderbrudte Kirker med de brogede Helgenbilleder paa Væggene; Tyrkerne have kradset hvert Ansigt itu og skudt Kugler gennem Øine og Mund paa Christus. Dagligt gaaer jeg op paa Acropolis; Udsigten er mageløs og Stedet selv en sønderbrudt Feeverden; vilde Agurker voxer hen over Pantheons Trin; rundt om ligge ujordede Dødningshoveder af Tyrker og Grækere; rundt om sees hele Bomber fra Venetianernes Tid. Jeg har været i Socrates' Fængsel; det er to smaa, firkantede Huller i en Klippe tæt ved Athen; ved Indgangen voxede deilige, røde Blomster; jeg plukkede en og tænkte paa Oehlenschläger; vil De give ham denne Blomst fra mig? Han vil ikke lee ad mig derfor.

Han havde haft planer om at tage til Parnassus på sin fødselsdag, men vejret tvang ham til at blive i Athen, hvor han så i stedet hørte to af de såkaldte rapsoder, omvandrende spillemænd, som sang deres traditionelle græske sange. Han besøgte klostret i Daphne, og i Athen fejrede han den græske frihedsfest (sjette april) og oplevede påskefestlighederne, og han blev af kong Otto af Grækenland og hans dronning inviteret til et aftenselskab i kongeslottet.

Efter en måneds ophold i Grækenland sejlede han via Siros til Smyrna og så gennem Dardanellerne, forbi Gallipoli og gennem Marmarahavet til Konstantinopel. Over Bosporus sejlede han til Lilleasien for at se de dansende dervisher i Scutari og Pera, og et af de mest spændende kapitler i "En Digters Bazar" er det, hvor han beskriver de "gruopvækkende", vilde, næsten "uteerlige" danse, som de tilsyneladende helt vanvittige dervisher i Scutari opførte, og den ejendommelige og smukke dans, som dervisherne i Pera opførte; de var "indsvøbt hver i en stor, mørkegrøn Kappe; en hvid Filthat, vistnok en Alen høi og aldeles uden Skygge, bedækkede Hovedet". I langsom bevægelse kredsede de omkring en gammel dervish:

Nu kastede de deres Kapper og stode hver i en aaben, mørkegrøn Trøie med lange, snevre Ærmer, et langt Skørt af samme Tøi og Farve hang ned til Anklerne og faldt i store Folder omkring deres Been; de bredte Armene ud og dreiede sig rundt altid til den samme Side; deres Skjørt stod i Luften som en Tragt omkring dem.

Midt inde i Kredsen dreiede sig to Derwischer, bestandigt paa den samme Plet, bestandigt til den samme Side; uden om disse dreiede de Andre sig i hvirvlende Dands, den ældste med det lange Skjæg spadserede roligt mellem de yderste og de To i Midten. Dandsen skulde forestille Planeternes Gang.

Pera-dervishernes dans, skriver Andersen, forekom ham "som et Slags Ballet, hvorimod Dandsen af Derwischerne i Scutari hang i min Erindring som et Billede af en Daarekiste".

I Konstantinopel måtte han træffe beslutning, om han ville rejse tilbage den samme vej over Grækenland og Italien, eller om han ville foretage hjemrejsen op ad Donau. Det sidste var fristende, for på den måde ville han komme gennem dele af Østeuropa, han aldrig før havde set; men på den anden side gik der i Konstantinopel rygter om uroligheder og oprør i Rumelien og Bulgarien, og han fik at vide, at over to tusinde kristne var blevet myrdet. Efter en søvnløs nat besluttede han sig til at rejse hjem gennem Donau - trods alle farerne.

I almindelighed ville man ikke kalde Andersen modig, og selv ville han mindst af alt kalde sig det. Men det, han skrev om Christian, hans eget alter ego i "Kun en Spillemand", gjaldt også ham selv: "I Smaating er jeg ingen Helt, og det skammer jeg mig slet ikke ved. Men Du kan troe, naar der kommer noget Vigtigt, saa har jeg Mod." Andersen var bange for hunde, han led af pladsangst (agorafobi), han var hysterisk besat af frygt for at dø i utide ved at indebrænde eller drukne eller blive myrdet; han var altid bange for at blive bestjålet, for at blive forført, for at miste sit pas o.s.v. Men hans iver for at rejse var så stor, hans trang til at opleve nye dele af verden så uovervindelig, at han var i stand til at overvinde sin angst og sin bekymring, selv når den var særdeles vel begrundet.

Edvard Collin, der ellers ikke havde let ved at blive imponeret, var imponeret over, at Andersen var nået så langt som til Konstantinopel; for efter at han havde modtaget et brev fra Tyrkiets hovedstad, skrev han tilbage: "De er en allerhovedes Karl til at reise; saaledes som De har slaaet Dem igjennem paa denne Tour, det skal ikke mange gjøre Dem efter, og har De ikke Mod saa har De dog viist en fast

Villie, som er ligesaa god, det Vidnesbyrd gives Dem af Undertegnede, som ikke pleier at flattere Dem.”

Denne udtalelse er saa meget mere bemærkelsesværdig i betragtning af, at Collinerne i virkeligheden ikke rigtig kunne begribe, hvorfor Andersen altid var så opsat på at rejse. Endnu mens Andersen var i Italien, havde Jonas Collin skrevet til ham: ”Af Reisen til Grækenland bliver der da sandsynligviis intet, og derover sørger jeg ikke, thi Gud veed hvad De vil der.” Hans datter Ingeborg Drewsen skrev: ”Gud veed hvorfor De ikke bliver hjemme og seer paa de mange dejlige Ting vi have hos os; hvad Fornøjelse kan der være ved at sidde og fryse i Rom, saa maa man da hellere fryse i Kjøbenhavn.”

Såsnart Andersen havde truffet beslutningen om hjemrejsen, var han helt rolig, og efter at have fejret Muhammeds fødselsdag i Konstantinopel sejlede han med dampskib gennem Bosporus til Det sorte Hav helt til Kustendje (Konstanza), og derfra fortsatte han med en vogn trukket af vallakiske heste gennem tatarernes land til Czernawoda. Her gik han ombord på et andet dampskib og sejlede op ad Donau, gennem Vallakiet, Bulgarien og Serbien og videre gennem ”Jernporten” til Orsova, en by på grænsen af Vallakiet og Ungarn. Her måtte Andersen og alle de øvrige passagerer der kom fra Konstantinopel tilbringe ti dage i karantæne.

Fra Orsova fortsatte han med hestevogn til Drenkova, og herfra sejlede han videre med et andet dampskib til Budapest. Rejsen fra Konstantinopel til Budapest havde taget ham knap en måned, når man medregner de ti dages karantæneophold.

Efter et par dages ophold i Budapest fortsatte han rejsen på Donau til Wien, hvor han fornyede bekendtskabet med Grillparzer, ligesom han igen overværede en koncert, hvor Johann Strauss den Ældre dirigerede, og han aflagde besøg hos pianisten og komponisten Sigismund Thalberg. Han tog videre til Praha og sejlede ned ad Elben til Dresden og derfra med jernbane til Leipzig, hvor han mødte Goethes svigerdatter, Ottilie von Goethe, og opsøgte Mendelssohn-Bartholdy, som han en gang tidligere havde besøgt. Han var tilbage i Danmark den 13. juli 1841, tilbragte nogle dage på Fyn og var så i København den 22. juli.

På hjemrejsen fik Andersen et indtryk af, hvorledes hans berømmelse var ved at brede sig i Europa, som det fremgår af disse uddrag af hans rejsedagbøger:

Budapest den 31. maj: *jeg læste de tydske Blade og i Theater Lexicon og Conversations min Biographie.*

Budapest den 1. juni: *Saae i en Boglade min Improvisator; købte siden to Exemplarer.*

Ombord på damperen ”Böhmen” mellem Praha og Dresden den 28. juni: *En Doctor fra Prag stirrede paa mit Navn paa Kufferten og spurgte om jeg var den ”vielberümte Dichter Andersen”; en Anden kom mig jublende i Møde; en Doctor der Rechte fra Schlesvig Gülich, han gik ned i Kahytten og skrev et tydsk Digt til mig og min Palmestok.*

Ombord på damperen ”Hamburg” mellem Magdeburg og Hamburg den 7. juli: *En Dame læste i min Improvisator og elskede Digteren; hun præsenterede mig for sin Datter, Berlinere; her skal jeg have det største Publicum og Berlin er mig imod.*

I Hamburg traf Andersen nogle danskere, deriblandt en ældre københavnsk dame, der spurgte ham: ”Har De nu, Hr. Andersen, paa Deres lange og mange Rejser set noget ude, der er saa dejligt som vort lille Danmark?” – ”Ja, det ved Gud jeg har!” svarede han, ”jeg har set meget smukkere.” – ”Fy!” udbrød damen. ”De er ikke Patriot!”

Et af de direkte resultater af H.C. Andersens lange rejse var den rejsebog han skrev, da han kom hjem. Den udkom i april 1842 med titlen ”En Digters Bazar”. Denne spændende blanding af virkelighedsoplevelser og fiktion - for bogen

indeholdt kapitler, som senere blev optaget i hans "Eventyr og Historier" - er langt den bedste af alle hans rejsebøger, og den blev snart oversat til mange fremmede sprog. Bogen viser, hvilken fremragende journalist Andersen var, og den afslører hans forbløffende evne til at videregive sine egne synsindtryk og oplevelser i skriftlig form. Men politisk journalist var H.C. Andersen visselig ikke; "En Digters Bazar" forbereder på ingen måde læseren på de politiske opstande i Europa i 1848.

Da "En Digters Bazar" udkom, blev den ikke af de danske anmeldere modtaget så godt, som den fortjente. Der var imidlertid eet blad, Meir Goldschmidts radikale og republikanske tidsskrift "Corsaren", der, samtidig med at det med rette fremhævede mange af bogens fremragende egenskaber, gjorde opmærksom på, at der savnedes noget, "Noget, som vi netop havde ventet af H.C. Andersen. Af H.C. Andersen, som er udgaaet af Folket, som har kæmpet Armodens tunge Kamp imod Rigdommen, som har seet Undertrykkelsen og Underkuelsen i Øinene, havde vi ventet Følelse for Folkeslagene, for deres Armod, for deres Underkuelse." Anmelderen (og det var sikkert Goldschmidt selv) fortsatte: "H.C. Andersen har skildret Solens Lys og Havets Skin og Sletternes Grønt og Bjergenes Pragt, ja! de døde Steene har han givet Liv. Kun Folkeslagenes Liv har for ham været en død Steen."

Visse begivenheder i H.C. Andersens liv i 1842 gør det påkrævet at komme ind på hans holdning til begrebet klasse i almindelighed.

Med et moderne udtryk kan man sige, at Andersen af fødsel tilhørte pjalteproletariatet, men han manglede totalt det, man kalder klassebevidsthed. I sine romaner og historier giver han ganske vist tit udtryk for en utvetydig sympati for de små i samfundet, navnlig for mennesker, der på grund af fattige kår ikke har haft mulighed for at nå frem i verden, og han håner hovmodige folk, som blærer sig af deres fornemhed og deres rigdom, og som foragter andre, fordi de tilhører eller er udgået fra underklassen. Men i privatlivet accepterede Andersen enevælden og den klassestruktur, som var en del af systemet, og han betragtede medlemmer af kongefamilien med grænseløs beundring og glædede sig ved at blive accepteret af og komme sammen med konger, hertuger og prinser - og med adelige familier både i Danmark og i udlandet.

Han var alt andet end en samfundsoprører eller en forkæmper for sociale reformer. I "Mit Livs Eventyr" gør han sig endog umage for at slå fast, at han overhovedet ikke interesserede sig for politik, og at det var hans overbevisning, at kunstnere og digtere burde holde sig helt fri af politik. Med argumenter, som ville kunne godtages af selv de mest konservative tilhængere af det bestående, skrev han:

Fru Politica er den Venus, som lokker dem i sit Bjerg, hvor de gaae til Grunde. Det gaaer med disse Digteres Sange som med Døgnblade, de gribes, læses, opløftes og - glemmes. I vor Tidsalder ville Alle regjere. Subjectiviteten gjør sin Magt gjældende; men de Fleste huske ikke paa, at Meget, der lader sig theoretisk tænke, lader sig derfor ikke practisk udføre; man glemmer, at det seer anderledes ud seet oppe fra Træets Top, end nedefra dets Rod. Hvo, som drives af en ædel Overbeviisning, Fyrsten saavel som Manden af Folket, hvo, som kun vil det Bedste og har Evnen dertil, for ham bøier jeg mig. Politik er ikke min Sag, der kan jeg Intet udrette; Gud har givet mig en anden Opgave; jeg følte og føler det.

Opkomsten H.C. Andersen var ovenud lykkelig, når han kunne være sammen med dem, der var i stand til at se tingene "oppe fra Træets Top", og hans egen sociale mindreværdsfølelse var så stor, at han kunne være helt krybende og underdanig i sin facon, når han var sammen med kongelige personer eller med grever og

baroner. Heinrich Heine, som var en politisk oprører, fuld af foragt for alt snobberi, gav et ubarmhjertigt billede af H.C. Andersen, da han skrev:

Andersen besøgte mig for nogle år siden. Han lignede i mine øjne en skrædder; sådan ser han virkelig ud. Han er en høj, mager mand med hule, indfaldne kinder, og i sin optræden røber han en form for ængstelig underdanighed, som netop fyrster sætter pris på. Derfor er Andersen også blevet modtaget så strålende hos alle fyrster. Han er et fuldkommen eksempel på, hvordan fyrsterne gerne vil have, at en digter skal være. Da han besøgte mig, havde han pyntet sig med en stor brystnål; da jeg spurgte ham, hvad det egentlig var, han havde der på brystet, svarede han med en særdeles salvesfuld mine: "Det er en gave, som kurfyrstinden af Hessen har været så nådig at skænke mig." Ellers er Andersen et meget respektabelt menneske.

Allerede i 1830'erne var Andersen blevet inviteret til at være gæst på nogle af de herregårde, der tilhørte den danske landadel. I sommeren 1842 tilbragte han to måneder som gæst hos grev Danneskiold-Samsøe, grev Moltke og grev Moltke-Hvidtfeldt på herregårdene Gisselfeld, Bregentved og Glorup. Med tydelig tilfredshed noterede han i dagbogen, at da han gik i seng, ønskede tjeneren på Gisselfeld ham: "underdanigst Godnat!" Efter nogle dages ophold på Bregentved vendte han tilbage til Gisselfeld, blot for at træffe hertugen og hertuginde af Augustenborg, der var kommet på et par dages visit. Han var lykkelig over, at hertugparret inviterede ham til at besøge dem en dag på Augustenborg Slot.

Mens Andersen boede på Gisselfeld, skrev han i dagbogen: "uagtet jeg ikke vilde det, blev jeg forstemt, drev om i Skoven og paa Marken, følte mig mindre vel! - fik Idee til 'Historie om en And', det hjalp lidt paa Humeuret." Tre uger senere, mens han boede på Bregentved, skrev han: "Begyndt igaar paa Svaneungen." Begge dagbogsnotater handler tydeligt nok om den historie, der tilsidst kom til at hedde "Den grimme Ælling", måske hans berømteste eventyr. Slutningen foregår i en stor have eller park, svarende til Gisselfelds og Bregentveds parker, hvor den grimme ælling møder tre hvide svaner, der svømmer hen imod den i en af herregårdens kanaler:

I Haven kom der nogle smaa Børn, de kastede Brød og Korn ud i Vandet, og den mindste raabte:

"Der er en ny!" og de andre Børn jubede med: "ja, der er kommet en ny!" og de klappede i Hænderne og dansede rundt, løb efter Fader og Moder, og der blev kastet Brød og Kager i Vandet, og Alle sagde de: "Den nye er den smukkeste! saa ung og saa deilig!" og de gamle Svaner neiede for den.

I sin berømte afhandling om "H.C. Andersen som Eventyrdigter", der stammer fra 1869, beklagede Georg Brandes sig over den måde, hvorpå "Den grimme Ælling" slutter, nemlig med at den tamme svane fodres af herregårdens børn; han var utilfreds med at se ællingen ende som et tamt husdyr: "Lad den døe, om saa skal være! Det er tragisk og stort. Lad den løfte sine Vinger, flyve susende i jubel over sin Skjønhed og Styrke bort gennem Luften, lad den dale ned i en ensom og deilig Skovsø!" Der er imidlertid et indlysende svar på Georg Brandes' romantiske krav, nemlig at en sådan slutning ville have været forloren og usand. H.C. Andersen, som jo selv er den grimme ælling der ender som en dejlig svane, var i det virkelige liv et tamt husdyr og ikke en vild ørn. Han spiste den kage og de brødkrummer som højbarne personer allernådigst kastede til ham, og det ville have været falsk at foregive, at det gik anderledes til.

I det nittende århundredes Danmark var det næsten umuligt at bryde gennem klasse-barrieren. De få undtagelser, for hvem det lykkedes, var folk med usædvanlige kunstneriske talenter: Bertel Thorvaldsen, Johanne Luise Heiberg og

H.C. Andersen. Og selv de måtte undertiden lide den tort at blive sat på plads og mindet om deres ydmyge oprindelse. Professor J.W. Hornemann, som var svoger til Jonas Collin, sagde en gang til Andersen, at han ikke burde have taget imod en indbydelse fra kongen til et stort bal paré på Christiansborg Slot; det var upassende i betragtning af hans sociale baggrund. "Hvad var Deres far?" spurgte Hornemann. "Det brændte mig i Blodet," skriver Andersen, som svarede: "Min Fader var en Haandværksmand! jeg har med Gud og ved mig selv skaffet mig den Plads, jeg nu har, og det troede jeg, at De maatte agte!" For Andersen var fortiden noget, han havde lagt bag sig, og selv i et så brutalt klassesamfund som det danske på den tid var det almindeligt accepteret, at et kunstnerisk geni havde lov til at være født i fattige kår.

Men når fortiden indhentede ham og blev en del af nutiden, så gik der panik i Andersen, for det medførte en konfrontation med noget, han i årevis havde gået med en hemmelig frygt for, og som han havde prøvet på at trylle væk i en af sine romaner.

Den 8. februar 1842 skrev Andersen i sin almanak: "Spist i foreningen, ikke vel i Theatret meget melankolsk, da jeg gik hjem, fandt jeg Brev fra min Moders Datter, hvad jeg har skildret i O.T. oplevede jeg. Febersyg; en skrækkelig Nat, Sandselighed og Fortvivlelse fyldte spottende min Tanke."

Andersen havde ikke set sin halvsøster Karen Marie - eller Karen, som han kaldte hende - siden han forlod Odense i 1819. Hun skulle efter sigende bo i København, og det er ikke utænkeligt, at han har haft mareridt ved tanken om, at hans søster måske var blevet arresteret enten som forbryder eller levede som prostitueret. Måske var hun død, uden at han anede noget derom. Og så dukkede Karen altså lige pludselig op, efter at hun havde fået opsporet sin brors adresse og havde skrevet til ham.

Allerede næste morgen opsøgte Andersen sin skriftefar Jonas Collin og fortalte ham hele sandheden. Collin, der formodentlig ikke anede, at Andersen havde en søster, bad straks sin svigersøn Adolph Drewsen, der var assessor i Københavns politiret, om at fremskaffe alle de oplysninger, der var tilgængelige, om Karen og hendes mand - for i sit brev må hun have brugt udtrykket "min Mand". De oplysninger, som Drewsen fremskaffede, kan ikke have været alt for foruroligende, for den 11. februar skrev Andersen i almanakken: "Sendt Brev til Karen, ventet hendes Mand." Ifølge almanakken kom manden dagen efter; han hed Kaufmann, "saae ærlig og skikkelig ud, fortalte mig deres Nød, fik 4 Rdlr., han var meget glad, jeg ogsaa," hedder det i almanakken for den dag. En måned senere dukkede Karens mand op igen og fik 2 rigsdaler. Den 16. september noterer Andersen: "Givet Karens Mand 1 Rdl." Den 30. september: "Imorges Besøg af Karen. Hun saa ret velklædt og ung ud, hun fik i Rdl." Så nævnes hverken Karen eller Kaufmann igen før den 30. oktober 1843, under hvilken dato der i almanakken står: "Min Søster meldt sig hos Portneren" (på det hotel i København, hvor H.C. Andersen da boede). Vi ved ikke, om de mødtes eller ej. Og det er sidste gang H.C. Andersens halvsøster nævnes. Den 25. november står der: "Karens Mand 4 Mark."

Da H.G. Olrik gennemgik folketællingslisterne i København for at finde oplysninger om Andersens søster, konstaterede han, at Karen Marie Andersen (som hun da kaldte sig) i 1840 delte et værelse i et af Københavns fattigkvarterer med en mand ved navn Peter Kaufmann, der beskrives som en ugift arbejdsmand på 39 år; om Karen Marie hedder det, at hun var 32 år, ugift, "vasker for Folk". Hun må dog i hvert fald have været mindst fyrré år gammel på det tidspunkt. Det fremgår af de officielle kilder, at hun døde i november 1846 uden at efterlade sig børn, og hun blev begravet i fattigjord i København. End ikke hendes samlever var tilstede ved begravelsen.

Der er ingen grund til at tro, at Andersen havde nogen som helst forbindelse med enten Karen eller Peter Kaufmann efter 1843, og han har sikkert ikke anet noget om hendes død, for den omtales slet ikke i hans almanak.

"Min Moders Datter" - sådan omtalte Andersen sin søster Karen. Ellers strøede han gavmildt om sig med ordet 'søster', når han talte om og til sine veninder. Han ville meget gerne betragte Jonas Collins børn som sine brødre og søstre, og i sine breve til Henriette Wulff og Henriette Hanck underskrev han sig næsten altid "Broderen", ligesom han gerne omtalte dem som sine søstre (Henriette Wulff underskrev sig tit "Sorella"). Men Andersen kviede sig ved at bruge ordet 'søster' om det eneste menneske, om hvem betegnelsen virkelig passede. Grunden hertil var indlysende. I hans øjne repræsenterede Karen en trussel, ikke nødvendigvis om pengeafpresning, men om at blive konfronteret med en fortid, som han i nogen grad bevidst havde forfalsket ved at skildre den mere rosenrødt og mere idyllisk, end den i virkeligheden var. "Sumpplanten" var blevet overflyttet til en anden jordbund; Karen derimod repræsenterede stadig - og levede i - sumpen.

I slutningen af januar 1843 forlod Andersen igen Danmark, og denne gang var det først og fremmest Paris han ville opleve. Han tilbragte igen et par uger som grev Rantzaus gæst på Breitenburg Slot, hvor han havde ro til at arbejde på sit nye dramatiske værk "Ahasverus". Så tog han videre til Bruxelles, hvor han så Rubens-samlingen i kunstmuseet; men malerierne faldt ikke i hans smag. "Jeg holder ikke af Rubens," skrev han i dagbogen, "disse fede blonde Fruentimmere med simple Ansigter og afblegede Klæder kjede mig."

Han ankom til Paris i marts - ti år efter sit første besøg i Paris - og han blev der i to måneder. Xavier Marmiers franske levnedsskildring havde i nogen grad banet vej for ham og gjorde det i hvert fald betydeligt lettere for ham at komme i kontakt med franske forfattere. Mens han en aften kort efter sin ankomst sad i Operaen, blev han spurgt om sin nationalitet af den mand, der sad ved siden af ham, og da Andersen fortalte, at han var dansk, sagde manden, at han havde læst Marmiers skandinaviske litteraturhistorie og kendte navnene på to af de betydeligste nordiske forfattere, nemlig Tegnér og H.C. Andersen.

Andersen havde også den fordel, at Marmier, som talte nogenlunde godt dansk, gerne ville tage sig af ham og var ivrig for at bringe ham i forbindelse med sine venner blandt forfattere og kunstnere i Paris. Så snart de mødtes, førte Marmier Andersen hen til redaktionskontoret for "Revue de deux mondes", præsenterede ham for sine kolleger der og lovede at sørge for, at han skulle træffe Victor Hugo, Lamartine og andre kendte forfattere.

Da Andersen første gang opsøgte Victor Hugo i hans hjem, var kun Madame Hugo hjemme; men Hugo havde sendt Andersen en fribillet til sit sidste stykke, "Les Burgraves", på Théâtre Français. Da Andersen kom næste gang, var Victor Hugo hjemme og indbød ham til frokost. Hugo så meget ældre og mere forslidt ud, end da han havde set ham for ti år siden. Tre uger efter besøgte Andersen ham igen og så alle hans børn og hans kone, som var meget smuk. "Men der er intet i Bøssen!" sagde billedhuggeren David til Andersen om hende. David d'Angers var nemlig også en af de mange berømtheder, som Marmier havde sørget for at Andersen kom til at træffe. I dagbogen beskriver han David som "en jevn, ligefrem Mand, som en dansk Bonde, i blaa Bluse og Grækerhue."

Marmier præsenterede ham også for Alexandre Dumas père. I dagbogen beskriver Andersen deres første møde:

Gik til Alexander Dumas i rue Richelieu Hotel de Paris, han modtog mig med aabne Arme, var i blaastribet Skjorte, og løse Buxer! Sengen var i samme Værelse og ikke redt, Bordet fuldt af Papirer; vi sad ved Kaminen og han var høist elskværdig og naturlig; han fortalte at Kongen af Sverrig, der havde været General med hans Fader havde indviteret ham til Stokholm, han vilde derhen og da besøge Kjøbenhavn og Petersburg; han tilbød sig imorgen at føre mig 8 1/2, op paa Theater français og præsentere mig for Rachel.

Den store franske skuespillerinde Rachel, hvis fulde navn var Elizabeth Felix Rachel, var dengang forgudet og beundret, ikke blot i Paris, men i hele Europa. Skønt hun kun var 22, kendte alle hendes navn, selv i Danmark. Hendes berømteste rolle var som Phèdre i Racines tragedie af samme navn, og hun optrådte netop i den rolle på Théâtre Français, mens Andersen var i Paris.

Dumas holdt sit løfte, og vi kan i H.C. Andersens dagbog læse, hvad der skete:

Klokken 8 1/2 gik jeg til A Dumas, jeg mødte ham her i Gaden med sin Søn, der er 18 Aar, selv er han 36. Vi gik først til palays royal hvor han skulde tale med Dejazet[den populære franske skuespillerinde Pauline Déjazet], så til[Théâtre] français, jeg maatte vente udenfor til han havde seet om Rachel var paa Scenen eller ei; en Karl kaldte mig, jeg var pyntet og friseret, paa hvad vi hjemme kalde Kongens Side, var bag Coulisen indrettet med et Skjærmbædt et lille Værelse, her stod Taboretter, Rachel klædt, som Phædra, tog venlig mod os! hun er smuk og har et høist interessant Ansigt, intet Portræt ligner hende; hendes Organ er meget dybt, men smukt; hun bad os tage Plads; jeg sagde hende at hun i mit Fædreland var kjendt og elsket og at man i alle Huse havde hendes Portræt; hun vilde ikke tro det og sagde at naar hun engang kom til Kjøbenhavn vilde hun betragte mig, som Een hun kjendte; jeg svarede hende at hun der vilde finde saa mange Venner, at jeg vilde blive tilovers; da jeg med Dumas gik op af Trappen sagde jeg: De vil lee, men mit Hjerte banker, som om jeg var et Barn fordi jeg skal tale med Rachel! han sagde hende det og hun udbrød, "Kunstnere forstaae nok hinanden!" - Dumas talte høist livlig med hende, hun loe og saa meget opvagt ud; rakt derpaa Haanden til Afsked og stod, som Phædra for det jublende Publicum; Jeg vilde blive, men D. sagde, "nu er det just paa Tiden at de ere i de korte Skjorter i St Martin, skal vi gaae derhen!" Arm i Arm vandrede vi nu ned af Vivienne og hele Boulevarden, jeg snakkede skrækkeligt fransk.

Nogle dage senere sad Andersen på en af tilskuerpladserne i Théâtre Français og overværede hele opførelsen af "Phèdre", og han var både bevæget og begejstret over Rachels spil. Senere igen så han hende i en fransk version af Schillers "Maria Stuart", hvor hun spillede hovedrollen. Han skrev i dagbogen:

Rachel var fuldkommen skøn, ganske en Maria Stuart, Scenen mellem hende og Elisabeth var rystende, udmærket hendes "Vous est - Elisabeth, je sui et votre Reine!" hvilken naturlig Roe og Liden var der ikke i sidste Act! Folket jubede og jeg raabte Vive Rachel! hun saa glad ud iaftes, da hun kaldtes frem, men dog stille!

Kort tid efter fik Andersen en invitation fra Rachel til et aftenselskab i hendes lejlighed i Paris. Det var et af højdepunkterne under hans besøg; han beskrev det i et brev til Henriette Wulff:

det Bedste jeg har er at jeg igaar aftes var indviteret af Rachel til een af hendes udvalgte Soireé; der var en Pragt, en Rigdom i de Værelser; purpurrøde Vægge, Gulvtæpper af samme Farve, kostbare Gardiner og smagfulde Meubler, jeg og en gammel Herre vare de første som kom, hun bad mig tage Plads hos sig, tæt foran Kaminen, hun var sort klædt og i høieste Grad graciøs, jeg bad hende tale tydsk, og hun svarede ja kunde De ikke fransk da vilde jeg, men De udtrykker Dem bedre i mit Sprog, end jeg i det fremmede, Deres Prononciation er god, med lidt Øvelse kan det blive saare godt - og saa maatte jeg tale fransk; rundtom var kostbare Bogskabe med alle Nationers Digterværker oversat paa Fransk, selv svenske Digtere, men ikke een Dansk. Schackspear, Schiller, Göthe, Racine og Corneille stode paa et lille Bord for sig med de to

sidstes Billedstøtter, Grillparzers Sappho paa Tydsk opdagede jeg der, deilige Blomster var her; som vi sad, kom den ene Herre efter den anden, Scribe, Gouté [d.v.s. Théophile Gautier] og jeg husker ikke, hun var ene Dame mellem os, livlig og yndig, selv skænkede hun Thee og vi snakkede om Poesie og Kunst og Klokken var 12, før jeg fik listet mig bort.

Andersen besøgte også Alexandre Dumas igen. Herom meddeler dagbogen:

Klokken 4 1/2 var jeg hos Alexander Dumas, han laae i Sengen og digtede, han bad mig et Øieblik undskyldte sig han skrev, talte enkelte Ord halvhøit! voila! raabte han og sprang ud af Sengen, nu er tredie Act færdig, det var et Drama han skrev paa for Theater français.

Kort efter at Andersen var kommet til Paris, havde Heine været henne på hans hotel og lagt sit visitkort, og nogle dage efter besøgte Andersen ham og fik en varm modtagelse. Han skriver i dagbogen:

jeg gik da ud til Henrik Heine, som paa den mest hjertelige Maade tog mod mig; han sagde at han snart havde glemt sin Tydsk, at han havde franske Glæder og franske Sorger, en fransk Kone; han syntes Norden var det mystiske Land hvor Poesiens Skat laae begravet, var han ikke gammel vilde han lære Dansk. Nisser og Trolde hos os interesserede ham; derfor havde han kaldt sin sidste Bog Ata-Trold, (Ata betød Fader.) Han fandt kun at den lyriske Digtning levede i Tydskland, nævnede Eichendorf, Uhland, Grün.

Heine havde læst "Improvisatoren" og sagde, at den var "plastisk". "Sie sind ein wahrer Dichter!" sagde han til Andersen og bad ham tit komme igen.

Andersen besøgte da også Heine to gange til under Pariseropholdet. Da han næste gang besøgte Heine, fortalte Andersen ham tre af sine eventyr, og de talte om dansk litteratur. "De kan fortælle" sagde Heine. "Det kunne Goethe også, men jeg kan ikke!" Ved det tredje besøg var Heine "kjærlig og fortrolig", skrev Andersen i dagbogen. "han fortalte mig at han havde sagt sin Kone 'Tinsoldaten' og hun var lykkelig."

Andersen var særlig ivrig efter at træffe Lamartine, hvis "Souvenirs d'un voyage en orient" (1835) han havde læst i dansk oversættelse, kort før han drog ud på sin egen orientalske rejse. Den havde dengang gjort et stort indtryk på ham, men efter at han selv havde været i Tyrkiet, var han mere kritisk overfor bogen.

Det var igen Xavier Marmier, der etablerede kontakten, for efter at han havde fortalt Lamartine, at H.C. Andersen var i Paris, fik han en skriftlig indbydelse til at aflægge Lamartine et besøg den 1. maj. I dagbogen beskriver Andersen besøget:

mange Tjenere i Liberie modtog os, vi kom gjennem store Værelser ind i eet der var smykket med prægtige Malerier, eet med Lamartine i Legems Størrelse; han kom os venlig i møde; der var en Deel Deputerede, og Madame Lamartine, der ikke er smuk, men seer meget klog ud; jeg talte den Deel. Lamartine bad mig om at faae paa Tydsk hvad jeg havde skrevet om Constantinopel, een af hans Venner skulde da oversætte ham det! han talte om Thorvaldsen, jeg sagde ham Beliggenheden af Stockholm, og han meente engang at komme derhen, Vor Konge og Dronning kjendte han fra Italien og roste dem meget, især hendes Skjønhed, bad mig bringe ham i Erindring.

Andersen besøgte også Alfred de Vigny, to gange endda, og ved det andet besøg forærede Vigny ham en udgave af alle sine poetiske og dramatiske værker. Senere på dagen dukkede Vigny helt uventet op på Andersens hotel for at sige farvel. Da

han havde forladt Andersens værelse, råbte han på trappen: "Kom snart igen til Paris - og glem mig ikke!"

Andersen blev også inviteret til soireer af medlemmer af det franske aristokrati. Ved en sådan soirée traf han Honoré de Balzac, der (ifølge Andersens dagbog) var "en lille bredskuldret Knold". I et brev fra Paris til Ingeborg Drewsens datter Jonna skrev han:

Du kan tænke, at i en stor Salon hos Grevinde Pfaffins drog hun mig lige hen i den Fløils Sopha og lod mig tage Plads ved sin Atlaskes Side - hun var nemlig i det sorteste Sort med juveler - og her holdt hun min Haand og trak Balzac, Digteren, ved hans Haand, saa han ogsaa kom paa Siden af hende, og saa udbrod hun: Jeg Lykkelige, jeg skammer mig ved at være mellem to af vor Nutids største Mænd. "La baronne" sagde jeg med et straffende Blik og udviklede, Alt paa Fransk, hvor ubetydelig jeg var.

Andersen var ganske klar over, at hans fransk var meget gebrokket, men han var stolt over at kunne "voltage", som han kaldte det, gennem en samtale. (Som et eksempel på denne evne til at klare sig sprogligt nævner han et sted, at da han ville tale om en pukkelrygget dame og ikke kendte det franske ord, kaldte han hende "une dame avec un frontispiece sur le dot") I brevet til Jonna Drewsen skrev han også:

Du veed jeg har endogsaa talt med Rachel, hun som af Alle her bedst taler den franske Tunge; men jeg var ikke forknytt; jeg tænkte som saa: godt Fransk kan hun høre hver Dag og hun kan selv levere det Bedste, men min Fransk er original, og hun maa see, hvilken Uleilighed jeg har for at gruppere Ord der kan aabenbare mine Tanker. Sommetider snakker jeg mig ogsaa fast, men saa sig; jeg: voila c'est tout; og saa lader jeg den Anden faae Ordet. I kjender mig saa godt hjemme, men I kjender mig dog ikke ude; de Collinske Sprog-Anskuelser ere ogsaa for strænge og ikke Verdens almindelige.

Der kan ikke have været mange fremmede forfattere - hvis der overhovedet var nogen - for hvem det under et to måneders ophold i Paris lykkedes at træffe Victor Hugo, Alexandre Dumas père, Alexandre Dumas fils, Lamartine, Vigny, Scribe, Gautier og Heine - for ikke at tale om berømte kunstnere som Rachel og David d'Angers. Andersens forbløffende evne til at træffe og komme i kontakt med interessante personligheder kan ikke blot affejes med, at det skyldtes snobberi, for hvis han på trods af sprogvanskelighederne ikke havde formået at udtrykke sig sådan, at han på en eller anden måde virkede fascinerende, ville han aldrig have kunnet komme i personlig kontakt med alle disse mennesker. Hvis man sammenligner med, hvad der skete fyre år senere, da fremtrædende nordiske forfattere som Bjørnson, Jonas Lie og Strindberg præsterede det kunststykke at bo i Paris i årevis uden at have nogen som helst kontakt ned samtidens franske forfattere, bliver H.C. Andersens evne til at skabe kontakt med betydelige kunstnere endnu mere imponerende. H.C. Andersen, "le bon, aimable poète danois", som Alexandre Dumas kaldte ham, havde en evne til at komme i et venskabeligt forhold til folk i udlandet som ingen anden nordisk digter. Og han blev også accepteret af folk, som ikke engang kendte hans bedste værker.

Men så skete der i Frankrig noget, som senere gentog sig i England. Samtidig med, at Andersen glædede sig over den varme modtagelse i udlandet, kom han til at betragte sine egne landsmænd med endnu større vrede og bitterhed end før, og bitterheden kunne ligefrem slå over i had og afsky. Han konstruerede et forenklet billede af anerkendelse og beundring i udlandet i modsætning til misundelse og uberettiget nedgørelse og kritik i Danmark, idet han tit glemte, at det, at hans romaner og eventyr havde gjort ham populær i udlandet, ikke forpligtede hans

landsmænd til at vise begejstring, når et af hans middelmådige stykker blev spillet i København. Det er rigtigt, at Andersen adskillige gange kom ud for hård og uberettiget kritik i Danmark, men når han sammenlignede modtagelsen i udlandet med, hvordan han blev behandlet i hjemlandet, var sammenligningen ofte skæv.

Andersen var såret og bitter, da han på sin 38 års fødselsdag i Paris ikke fik nogen breve eller hilsner hjemmefra. "Ingen huskede min Geburtsdag," skrev han bittert i dagbogen den 2. april 1843. Og da han nogle dage senere fik et kortfattet brev fra Jonas Collin, hvor hans fødselsdag slet ikke var nævnt, skrev han vredt i dagbogen: "en Sæddel fra Collin kun, lynende gal i Hovedet! der er ikke Opmærksomhed skabt hos dem hjemme." Samme dag skrev han til Collin:

Jeg var saa barnagtig at troe, at den 2^{den} April vilde bringe mig i Erindring, men det har aldeles ikke været Tilfældet. Jeg har meget flittig skrevet Huset til, og dersom een eller anden maaskee troer, at det kan være mig Fornøielse nok, da tager man sandelig Feil, thi jeg skriver meest for at faae et Brev; et saadant kunde Eduard gjerne have sendt mig, thi om jeg ikke er saa lykkelig at jeg hører til de Venner han føler en Trøst ved at udtale sig til naar han har en Hjerte-Sorg, da kunde han vel, naar denne mildnedes tænke paa at sige mig nogle Ord. Jeg vil aabent tilstaae at det har dybt bedrøvet mig at see hvor ligegyldig jeg er dem hjemme og ved Hjemmet forstaaer jeg Familien Collin, thi at de Danske skulde have det Mindste tilovers for mig, dertil kjender jeg Forholdene for godt.

Andersens bemærkning om Edwards sorg hentyder til at hans ældste datter kort tid i forvejen var død, og skønt Andersen havde skrevet et brev, hvori han udtrykte sin medfølelse med forældrene, havde han ikke fået svar på brevet. Andersen skrev et brev til Edwards yngre bror, Gottlieb Collin, hvori han sagde, at han selv oplevede "een af de ulykkelige lidende Tider, som jeg ofte havde dem under min første Reise til Italien og enkelte Gange under den senere større! Det er en Slags kold Luftning fra Hjemmet, som gjør Sindet sygt og Blodet giftigt! - Men det er nok min Maade at faae Hjemvee paa!"

Jonas Collin trøstede ham i det næste brev: "De erindres altid her med Kiærlighed, om end det ej altid udtrykkes i Ord."

Da Andersen så endelig fik et brev fra Edvard, gjorde det kun ondt værre. I dagbogen for den 1. maj 1843 skrev han; "Hjemme fandt jeg Brev fra Eduard, saa jurakoldt, at jeg kun havde Tanke for hans Maade at være paa. Det er sært, jeg ikke kan vænnes til hans Brev-Skrivning! Tjenstfærdighed har han givet mig for Venskab."

I "Berlingske Tidende" læste han, at "Agnete" havde været opført, men var blevet en fiasko, og tilskuerne havde hysset. Det fik ham til at eksplodere i et brev til Henriette Wulff:

Gid aldrig mit Øie maa see det Hjem, som kun har Øie for mine Feil, men ikke Hjerte for hvad Stort Gud har givet mig! - Jeg hader hvad som hader mig, jeg forbander hvad som forbander mig! fra Danmark kommer som altid de kolde Luftninge, som forstene mig ude! De spyttede paa mig, de trampe mig i Dyndet, jeg er dog en Digter-Natur, som Gud ikke gav dem mange af! - Men som jeg i mit Døds Øieblik vil bede ham, aldrig give dette Folk, - O hvilken Gift er der ikke i disse Timer i mit Blod! - da jeg var ung, kunde jeg græde, nu kan jeg det ikke, jeg kan kun være stolt - hade - afsky! give min Sjæl til onde Magter for at finde et Øiebliks Vederqvægelse - Her, i den store fremmede By, staae Europas bekjendteste og ædleste Aander kjærligt omkring mig, møde mig som Beslægtede; og i mit Hjem, sidder Drengene og spyttede paa mit Hjertes bedste Skabning! - ja, om end efter min Død, jeg skal dømmes som her i Livet, jeg siger: De Danske kunne være onde, kolde sataniske! - et Folk der passer for de

vaade, skimmelgrønne øer, hvorfra Tycho Brahe blev forjaget, hvor Eleonore Uhlfeldt sad i Fængsel, Ambrosius Stub var Herremændenes Nar, og endnu mange, som hine ville behandles ilde, til Folkets Navn klinger som et Sagn! - Dog jeg udtrykker mig nok characteristisk for en udpebet Digter, dette mit Brev skulde trykkes og Kjøbenhavn fik et glad Minut! - Gid jeg aldrig saa dette Sted, gid den evige Gud aldrig lade en Natur, som min fødes der, jeg hader, jeg afskyr Hjemmet, som det jo hader og bespytter mig! Bed for mig til Gud! beed at jeg maa finde en hurtig Død, aldrig see et Sted, hvor jeg kun lider, hvor jeg er fremmed, som intet Sted ude!

Han sluttede:

Jeg er syg denne Aften syg! mit Hjem har sendt mig Feber fra sine vaade, kolde Skove, som de Danske stirre paa og troe at elske, men - jeg tror ikke paa Kjærligheden i Norden; men paa det Onde, Falske - selv føler jeg dette i mit Blod, og kun derpaa kan jeg kjende hvor jeg hører hen!

Andersen var bange for, at Henriette Wulff ville brænde dette brev, hvad hun altså ikke gjorde, og derfor skrev han det ordret af i sin dagbog.

Den mand, der senere skrev sin berømte kærlighedserklæring til Danmark, "I Danmark er jeg født" med omkvædet "Dig elsker jeg, Danmark, mit Fædreland", mente hvert ord i det hadbrev, han skrev om Danmark i foråret 1843. Og det var ikke sidste gang i H.C. Andersens liv, at hyldest og anerkendelse i udlandet blev sat i direkte kontrast til den tilsyneladende eller virkelige mangel på anerkendelse i hjemlandet.

I maj forlod han Paris og rejste over Nancy og Strasbourg tilbage til Tyskland. Også der sluttede han litterære venskaber. Digteren Ferdinand Freiligrath modtog ham med jubel i St. Goar, for det var netop den fælles interesse for romanen "Kun en Spillemand", der oprindeligt havde bragt Freiligrath og hans kone sammen. Han traf den gamle forfatter Ernst Moritz Arndt og den unge digter Emanuel Geibel, og overalt i Tyskland traf han damer, som "elskede" eller "sværmede for" "Kun en Spillemand" eller "kaldte den deres Bibel".

I juni vendte Andersen tilbage til København, men han blev der kun nogle få dage; det meste af sommeren tilbragte han som gæst på fynske og sjællandske herregårde.

Mens han opholdt sig på Fyn, traf han en dag en familie, hr. og fru Bøving og deres børn. Fru Bøving var den tidligere Riborg Voigt. Mødet nævnes ganske kort i hans almanak (han førte ikke dagbog på dette tidspunkt), og den eneste kommentar er følgende tilføjelse i parentes: "det er 13 Aar". Han omtaler ikke dette møde i nogen af sine breve. Men, som Hans Brix var den første til at gøre opmærksom på, finder man H.C. Andersens egentlige kommentar til mødet med Riborg i eventyret "Kjærestefolkene", som han skrev i sommeren 1843, kort efter mødet med den kvinde, han engang havde været så forelsket i. I en spøgefuldst form gengav Andersen her sin egen kærlighedshistorie: den forelskede top er ham selv, og bolden, som er "saa godt som halvt forlovet" med svalen og derfor afslår toppens frieri, er Riborg Voigt. Netop det, at toppen ikke kan få bolden, gør ham endnu mere forelsket i hende. Bolden forsvinder, og efter nogen tids forløb "var det en gammel Kjærlighed". Da toppen endelig efter mange års forløb genser bolden, kan han næsten ikke kende hende, "og Toppen snakkede aldrig meer om sin gamle Kjærlighed". Eventyrets moral udtrykkes i slutningsordene: "Kjærligheden gaar over, naar Kjæresten har ligget fem Aar i en Vandrende og sivet, ja man kjender hende aldrig igjen, naar man møder hende i Skarnfierdingen."

På denne raffinerede måde satte Andersen et punktum for sin gamle kærlighedsaffære.

To måneder efter mødet med Riborg mødte han en anden kvinde, som han forelskede sig mere i end i nogen anden kvinde tidligere. Det var den svenske

sangerinde Jenny Lind, der var tre og tyve, og som allerede var forgudet i sit eget land og i løbet af ganske få år blev den berømteste og mest beundrede sangerinde i Europa, overalt kendt under betegnelsen "Den svenske Nattergal".

H.C. Andersen havde truffet Jenny Lind to år i forvejen i København, men deres møde dengang havde ikke gjort indtryk på nogen af dem. I efteråret 1843 kom hun imidlertid igen til København, og Andersen traf hende ved et middagsselskab hos sin gode ven, balletmesteren August Bournonville og hans kone; Bournonville kendte Jenny Lind fra Stockholm og var en stor beundrer af hende. Dengang havde hun aldrig givet koncerter uden for Sverige, men Bournonville prøvede at overtale hende til at optræde i en ledende operarolle på Det kongelige Teater; dertil ville han have Andersens hjælp, så de begge kunne lægge pres på hende. Hun indvilligede tilslut i at synge Alices parti i Meyerbeers opera "Robert af Normandiet" den 10. og 13. september, og hun sang også ved en velgørenhedskoncert.

Andersens korte notater i almanakken for september 1843 giver et billede af de vigtigste begivenheder, som han oplevede dem:

3. september: *Slet Humeur! Middag, hos Bournonvilles Mdms Lind fra Stockholm sjunget for mig.*
9. september: *Aften med Jenny Lind hos Bournonvilles.*
10. september: *Jenny Linds første Fremtræden som Alice hun fremkaldtes, om Aftenen med hende hos Bournonvilles, hendes og min Skaal drukket, forelsket.*
11. september: *sendt Jenny et Digt.*
12. september: *Iaften hos Bournonvilles med Jenny Lind; foræret hende en Mappe.*
13. september: *Jenny Lind anden Gang i Robert; hun fik en Bouquet og et Digt af mig; forstemt fordi hun reiser paa Løverdag.*
14. september: *Reisen udsat; hver Dag hos hende; sendt hende mine Digte; gaaet i Thorvaldsens Udstilling med hende.*
16. september: *Jenny Linds Consert, om Aftenen hos Bournonvilles; Jenny og jeg fortrolige.*
17. september: *Middag hos øehlenschlægers. Om Aftenen kom Jenny L., jeg talte ikke noget med hende; jaloux paa Gynther [en svensk tenor]. Vi kjørte i Omnibus ind og jeg fulgte hende hjem.*
18. september: *Besøgt hende; læst de Andres Digte, tænkt paa at fri. - Var i Vandet; hun synger for Kongen.*
19. september: *Jenny Linds Diamanter, skjænket hos Kongen, sendt hende mit Portræt, skrevet Vise. Aftenen hos Nielsens [skuespilleren N.P. Nielsen og hans kone], hvor hun fik en Serenade af 300 Studenter; jeg elsker hende, kom hjem om Natten Klok 1 1/2 skrev Brev.*
20. september: *Ude paa Toldboden til Morgen Kl. 4 1/2, sagt Jenny Farvel, stukket Brev til hende, som hun forstaae. Jeg elsker!*

Andersen må have betroet sig til Henriette Wulff, før hun tog afsted på en lang udenlandsrejse, for i sit afskedsbrev til hende skrev han den 18. oktober: "Jenny Lind fik jeg endnu igaar intet Brev fra, hun forgudes og bekrandses hver Aften i Stockholm, den ene Fest for hende afløser den anden."

Den 31. oktober skrev Andersen i sin almanak: "Imorges Brev fra Jenny Lind." Brevets indhold kendes ikke, men hun har åbenbart ikke opfattet hans brev som et egentligt frieri. Han skrev til Henriette Wulff: "de to vigtigste Begivenheder for mig i Resten af Maaneden var at mine nye Eventyr kom ud og at jeg fik Brev fra Jenny L." I det samme brev hed det også: "Jennys Brev var meget langt og saa hjerteligt og velsignet, saa fuldkomment, som jeg kunde ønske det! hun er en stor, elskelig Sjæl, Gud lade hendes tilkommende Mand kunde gjøre hende lykkelig! Det bliver rimeligviis G[ünther], jeg kan ikke ret udtale mig herom!"

Den svenske forfatterinde Fredrika Bremer, som Andersen havde korresponderet med i adskillige år, var en af Jenny Linds nære venner, og i november skrev hun fra Stockholm til Andersen, at hun og Jenny Lind for nogle dage siden "samtalade om vår vän Andersen, och - förtalade honom gemensamt på bästa vis". Hun fortsatte: "Ja, bästa Andersen, visserligen har Ni en van i mig, och i Mlle. Lind också, och i oss båda sanna beundrerinnor av Ert sköna och välgörande skaldskap, Ni må för öfrigt tala på prosa eller vers. Men jag ser af det lilla bref Mlle. Lind lemnade mig från Er, att det nu ej lär löna mödan tala med Er om någon annan än henne." Hun skrev videre, at Jenny Lind længe havde været "den svenska publikens älskling", hvorefter hun fortsatte:

Blommor regna för hennes fötter, verser äfvenså, Friare äfvenså (ehuru icke så tätt) och i öfrigt intager hon lika mycket fruntimmer som männer genom sitt blygsamma, naturfriska, behagliga väsen. Det är en mångfaldigt rikt begåfvad natur - Gud bevara henne! Jag har alltid varit svag för hennes person, och likasom alla här förtjust i hennes underbara gåfva som sångerska och skådespelerska. Vill Ni se Jenny Linds Öga blixtra, och hela hennes anlete och väsen genomstrålas af glädjens och ingifvelsens skönhet, så tala med henne om hennes konst, om det sköna och oskyldiga i den, om dess välgörande verkan på menskosjälur. Men vill Ni se det djupaste och vakreste, så tala med henne om religionens djupaste läror, om Guds nåd och vilja, om allas lika värde och rätt inför honom, om hans uppenbarelse i Christo, om alla menskors bestämmeelse, - se då tårar af glädje och rörelse skälja öfvar det unga ansigtet med dess barnsliga uttryck och blicken stråla så fromt och stort, då - då är hon vacker!

Efter i dansk oversættelse at have citeret Fredrika Bremers karakteristik af Jenny Lind skrev Andersen til Henriette Wulff: "Det er Frøken Bremers ord, kan De ret begribe at min hele Tanke kan omfatte en saadan Perle! og dog bliver hun ikke min - kan ikke blive det, men hun skal foresvæve mig, som en god kærlig Aand, der, jeg veed det, skatter mig, er mig god - maaskee mere end jeg fortjener!"

I et brev til Ingemann skrev Andersen: "Hun er det elskeligste *Barn*, jeg har kjendt; hun synes mig i Privat-Livet en forædlet Cendrillon." Det hed videre i brevet til Ingemann: "Jenny Lind er, maa jeg tilføje, ved første Møde *grim*; men tal med hende - og hvert Ord, Frederikke Bremer har sagt, er Sandhed; men jeg har alt talt for meget om hende! Misforstaa mig ikke: hun er forlovet!"

Det sidste var nu ikke rigtigt, men Andersen var åbenbart overbevist om, at Jenny Lind var hemmeligt forlovet med tenoren Günther.

I den periode, som dette kapitel beskæftiger sig med, udkom der to nye eventyrhefter; det ene, som udkom i december 1841, indeholdt "Ole Lukøie", "Rosen-Alfen", "Svinedrengen" og "Boghveden".

Om det første af disse fire eventyr skrev Andersen den 11. juni 1840 til Henriette Hanck: "Jeg har fuldendt et Eventyr om Ole Lukøie og troer at det er imellem de meest brogede jeg har skrevet. Det er den gamle Drømmegud, som her til Lands kaldes Ole Lukøie, der om Aftenen kommer med sin Haandsprøite og sprøiter Børn sød Melk i Øinene, saa at de ikke kunne see ham, naar han kommer for at fortælle Eventyr. Han besøger saaledes en lille Dreng Hjalmar, og i en heel Uge fortæller han ham noget hver Aften, og det er altid forskjelligt." Hjalmar (som var navnet på et af Jonas Collins børnebørn) oplever aften efter aften mærkelige begivenheder af den art, som kun kan forekomme i drømme eller eventyr (og nuomstunder i tegnefilm). Han kommer to aftner i træk ud på en sejltur, første gang, da han træder ind i landskabsmaleriet, som bliver levende, så han kan sejle på søen, og anden gang, da han i regnvejret træder ud til et skib på gaden, som bringer ham fra byens gader ud på det vilde hav. Intet er umuligt for Ole Lukøje. Han kan få de

mislykkede bogstaver i Hjalmar's skønskriftsbog til at rette sig op og ligne forskriften; han kan trylle Hjalmar til en spirrevip på størrelse med en finger, så han kan passe tinsoldatens uniform og køre til musebryllup i sin mors fingerbøl. Om lørdagen har Ole Lukøje travlt, for da skal han tage alle stjernerne ned fra himlen og polere dem én for én. Men her griber snusfornuften ind i form af et gammelt familieportræt, en oldefar, som ikke vil have, at Hjalmar's begreber forvirres:

"Stjernerne ere Kloder ligesom vor jord, og det er just det gode ved dem!"

Om søndagen beder Hjalmar Ole om at få fortalt nye eventyr: "Nu skal Du fortælle mig Historier, om "de fem grønne Ærter, der boede i en Ærtebælg", og om "Hanebeen, der gjorde Cour til Hønebeen", og om "Stoppenaalen, der var saa fin paa det, at hun bildte sig ind hun var en Synaal!" Med to af titlerne foregreb Andersen eventyr, han senere kom til at skrive, "Fem fra en Ærtebælg" og "Stoppenaalen". Men i stedet for at få en historie bliver Hjalmar præsenteret for Ole Lukøjes broder, Døden, som kun kan to historier, "een der er saa mageløs deilig, at Ingen i Verden kan tænke sig den, og en der er saa fæl og gruelig - ja det er ikke til at beskrive!"

To af episoderne i "Ole Lukøje" har direkte relation til H.C. Andersen selv. På det skib, hvor Hjalmar sejler af sted, søger en udmattet stork hvile ved at dale ned på dækket.

Saa tog Matrosdrengen ham og satte ham ind i Høsehuset til Høns, Ænder og Kalkuner; den stakkels Stork stod ganske forknytt imellem dem.

"Sikken een" sagde alle Hønsene.

Og den kalkunske Hane pustede sig op saa tykt, den kunde og spurgte hvem han var; og Ænderne gik baglænds og puffede til hinanden: "rap Dig! rap Dig!"

Og Storken fortalte om det varme Africa, om Pyramiderne og om Strudsen, der løb som en vild Hest hen over ørkenen, men Ænderne forstode ikke hvad han sagde, og saa puffede de til hinanden! "Skal vi være enige om, at han er dum!"

"Ja vist er han dum!" sagde den kalkunske Hane og saa pluddrede den op. Da taug Storken ganske stille og tænkte paa sit Africa.

"Det er nogle deilige tynde Been I har!" sagde Kalkunen. "Hvad koster Alen?"

"Skrat, skrat, skrat!" grinte alle Ænderne, men Storken lod, som om han slet ikke hørte det.

"I kan gjerne lee med" sagde Kalkunen til ham, "for det var meget vittigt sagt! eller var det maaskee for lavt for ham, ak ak! han er ikke fleersidig! lad os blive ved at være interessante for os selv!" og saa klukkede de og Ænderne snaddrede, "gik gak! gik, gak!" det var skrækkeligt, hvor morsomt de selv fandt det.

Storken er naturligvis H.C. Andersen, og hønsene, ænderne og den kalkunske hane repræsenterer hans opfattelse af den hadske, uforstående og småtskårne danske kritik, som han afskyede. At det pågældende afsnit var skrevet før den øvrige del af eventyret, fremgår af en notits i Andersens almanak for den 11. januar 1840, hvor det lakonisk hedder: "Louise C. utaalelig. Skrevet Skibet med Storken." Andersen har på denne måde afreageret en øjeblikkelig vrede og bitterhed mod den ellers så blide Louise Collin, men man skal dog ikke heraf drage den slutning, at han med høsehusets rå og brutale indvånere har villet give et billede af familien Collin, som jo aldrig var ude på at latterliggøre ham.

Hjalmar kommer ikke blot til musebryllup, men også til et bryllup, hvor to dukker skal giftes. Da der skal træffes bestemmelse om, hvor bryllupsrejsen skal gå hen, bliver svalen og den gamle gårdhane spurgt til råds. Den berejste svale - atter et af H.C. Andersens selvportrætter - fortæller "om de deilige, varme Lande, hvor Vindruerne hang saa store og tunge, hvor Luften var saa mild og Bjergene havde

Farver, som man her slet ikke kjender dem!" Men hønen, som er en hjemmefødning, har en anden mening:

De har dog ikke vor Grønkaal!" sagde Hønen. "Jeg laae en Sommer med alle mine Kyllinger paa Landet, der var en Grusgrav som vi kunne gaae og skrabe i, og saa havde vi Adgang til en Have med Grønkaal! O, hvor den var grøn! jeg kan ikke tænke mig noget kjønnere."

"Men den ene Kaalstok seer ud ligesom den anden," sagde Svalen, "og saa er her tidt saa daarligt Vejr!"

"Ja, det er man vant til!" sagde Hønen.

"Men her er koldt, det fryser!"

"Det har Kaalen godt af!" sagde Hønen. "Desuden kunne vi ogsaa have det varmt! havde vi ikke for fire Aar siden en Sommer, der varede i fem Uger, her var saa hedt, man kunde ikke trække Veiret! og saa have vi ikke alle de giftige Dyr, de have ude! og vi er frie for Røvere! Det er et Skarn, som ikke finder at vort Land er det kjønneste! han fortjente rigtig ikke at være her!" og saa græd Hønen. "Jeg har ogsaa reist! jeg har kjørt i en Bøtte over tolv Mile! der er slet ingen Fornøielse ved at reise!"

Den snusfornuftige høne er et drilsk portræt af Jonas Collins ældste datter, Ingeborg Drewsen, som aldrig kunne begribe, hvorfor Andersen var så opsat på at rejse udenlands, når han lige så godt kunne blive i Danmark. Ingeborg Drewsen havde på det tidspunkt fem børn og om hønen hedder det, at den "fem Gange havde ruget Kyllinger ud". Der eksisterede et særligt frisprog mellem Andersen og Ingeborg Drewsen, som utvivlsomt har været klar over, at satiren var rettet mod hende - og har moret sig over den. Der var også andre, som kunne se sammenhængen; i et af sine breve til Andersen omtaler Henriette Wulff fru Drewsen som "Hønen der engang har gjort en Reise paa 12 Miil i en Bøtte".

I en kommentar til "Svinedrengen" skriver Andersen, at eventyret "har et Par Træk fra et gammelt dansk Folkeeventyr, der, saaledes som det blev mig fortalt som Barn, ikke sømmeligt kunde gjengives". Det pågældende folkeeventyr, "Den stolte Jomfru", handler om en hovmodig ung pige, som kaster vrage på den prins, der bejler til hende, men ender med at acceptere ham, da han dukker op forklædt som en fattig tigger, som ejer nogle genstande, hun gerne vil have. For at få disse genstande går hun med til at lade ham tilbringe natten, først i hendes sovekammer og senere i hendes seng. Folkeeventyret kendes rundt om verden i mange forskellige versioner, men den del af det, som Shakespeare benyttede i "Trold kan tæmmes", har Andersen ikke benyttet, for han har afstået fra at lade eventyret ende lykkeligt. I "Svinedrengen" har Andersen for første gang benyttet motivet om kontrasten mellem det forlorne og det ægte, et motiv som han senere gennemspillede med endnu større genialitet i "Nattergalen". Den hovmodige prinsesse vil ikke vide af rosen og nattergalen, fordi de er virkelige, og hun vil derfor heller ikke have noget at gøre med prinsen, som sendte hende disse gaver. Først da han i forklædning dukker op som svinedreng og laver noget ligegyldigt legetøj, indvilliger hun i at betale for det med den pris, han forlanger, først ti, senere hundrede kys; da hendes far, den gamle kejser, opdager det, smider han hende ud af kejserriget, og prinsen, som nu har kastet forklædningen, vil heller ikke vide af hende: "Du forstod Dig ikke paa Rosen og Nattergalen, men Svinedrengen kunde Du kysse for et Spilleværk! nu kan Du have det saa godt!"

"Boghveden" kan ikke betegnes som et egentligt eventyr; det er en parabel, beslægtet med lignelserne i Det nye Testamente. Selv har Andersen oplyst, at "Fortællingen om Boghveden grunder sig paa Folketroen, at Lynilden svier Boghveden sort." Parablens moral er den enkle, at hovmod står for fald, og der er ingen grund til at fæste lid til Hans Brix' subtile fortolkning, hvorefter parabelen

skulle være et skjult angreb på Johan Ludvig og Johanne Luise Heiberg, som Andersen slet ikke var uvenner med, da "Boghveden" blev skrevet.

I november 1843 udkom et nyt hefte med fire eventyr, "Engelen", "Nattergalen", "Kjærestefolkene" og "Den grimme Ælling". Titlen på heftet var "Nye Eventyr", og nu havde Andersen for første gang udeladt ordene "fortalte for Børn". Han ville få læserne til at forstå, at hans eventyr - eller i hvert fald de fleste af dem - ikke bare henvendte sig til børn, men også til voksne; mens børnene først og fremmest interesserede sig for handlingen, havde de voksne også mulighed for at opfatte ideen bag eventyrene, deres filosofi. Han forklarede alt dette i et brev til Ingemann:

Jeg troer - og det vil glæde mig, om jeg har Ret - at jeg er kommen paa det Rene med at digte Eventyr! De første, jeg gav, vare jo meest ældre, jeg havde hørt som Barn, og som jeg, efter min Art og Maade, gjerne fortalte og omdigtede; de, jeg selv skabte, f.ex. "Den lille Havfrue", "Storke", "Gaaseurten" etc. vandt imidlertid meest Bifald, og har givet mig Flugt! Nu fortæller jeg af mit eget Bryst, griber en Idee for den Ældre - og fortæller saa for de Smaa, medens jeg husker paa, at Fader og Moder tidt lytte til, og dem maa man give Lidt for Tanken! - Jeg har en Masse af Stof, mere end til nogen anden Digte-Art; det er tidt for mig, som hvert Plankeværk, hver lille Blomst sagde: "See lidt paa mig, saa skal min Historie gaae op i Dig!", og vil jeg det, saa har jeg Historien!

At "Nattergalen" har en direkte forbindelse med mødet mellem H.C. Andersen og Jenny Lind i efteråret 1843 er hævet over enhver tvivl, men det betyder ikke, at man uden videre kan identificere nattergalen i eventyret med Jenny Lind.

Den 11. oktober 1843 skrev Andersen i sin almanak: "I Tivoli-, Carstensens Aften. Begyndt det chinesiske Eventyr." Og dagen efter noterede han i almanakken: "Spiist hjemme, Vesitter, endt det chinesiske Eventyr." Det "chinesiske Eventyr", er naturligvis "Nattergalen", som altså er blevet til i løbet af to dage.

Da Jenny Lind optrådte i København i efteråret 1843, var hun endnu en ukendt kunstner uden for Sverige, og folk der var med på moden foretrak at gå til en mere traditionel italiensk operaforestilling på Hofteatret. Det var muligvis dette, som gav Andersen ideen til at fremstille konflikten mellem nattergalen og kunstfuglen.

Skønt eventyret foregår i Kina, bliver man hurtigt klar over, at det er et uvirkeligt og fantastisk Kina.

"Nattergalen" er en viderebearbejdelse af motivet fra "Svinedrengen" om natur kontra efterligning, og denne konflikt fremstilles i eventyret ikke blot som modsætningen mellem den rigtige nattergal og kunstfuglen, men også som modsætningen mellem det jævne kinesiske folk (repræsenteret af fiskerne og den fattige køkkenpige) på den ene side, og kejserens slot, hoffolkene og kavalererne på den anden side. Denne modsætning finder man også i slotshaven; i de fjerne egne, hvor hoffolkene aldrig kommer, er der dybe søer og dejlige skove, som går helt ned til havet; i den del af haven, der ligger lige uden for kejserslottet, vokser der kun sjældne og fornemme blomster, hvortil der er bundet sølvklokker, for at man skal lægge mærke til dem. Hævet over disse modsætninger sidder kejseren af Kina, næsten som en fange af sine omgivelser, men med sans for de ægte værdier, når han har mulighed for at se eller høre dem.

Det at Kina lå så langt væk, gav Andersen en mulighed for at opfinde en verden fuld af 'kineserier' og stive, formelle regler. Selve slottet er lavet af porcellæn, og ved særlige lejligheder bliver det poleret, så vægge og gulv skinner i lyset af tusinde guldlamper. Kejseren sidder i en guldstol, når han læser, og vi hører, at hans kavaler "var saa fornem, at naar Nogen, der var ringere end han, vovede at tale til ham, eller spørge ham om Noget, saa svarede han ikke Andet end 'P!' og det har ikke Noget at betyde." Hofmændenes straf, når de falder i unåde, er, at de skal dunkes på maven, når de har spist aftensmad, og den lille køkkenpigens belønning

for at finde nattergalen er, at hun skal få fast ansættelse i køkkenet og få lov at se kejseren spise. Hofffolkens uvidenhed om naturen er sådan, at når de hører en ko brøle eller hører frøerne kvække, tror de, at det er nattergalens sang de hører. Og da de først får øje på den, er de skuffede over, at den ser så simpel ud: "den har vist mistet sin Couleur over at see saa mange fornemme Mennesker hos sig!"

Nattergalen bliver anbragt på en guldspind, og som belønning for sin smukke sang får den tilbudt at bære kejserens guldtøffel om halsen. Vi lærer slottets rangforordning at kende: hoffets damer tilkendegiver deres beundring ved at tage vand i munden for at klukke, når nogen taler til dem, og nederst på den sociale stige står lakajerne og kammerpigerne, som lader melde, at også de er tilfredse, "thi de ere de Allervanskelligste at gjøre tilpas".

I dette kunstige miljø skal nattergalen nu leve.

"Den skulde nu blive ved Hoffet, have sit eget Buur, samt Frihed til at spadserer ud to Gange om Dagen og een Gang om Natten. Den fik tolv Tjenere med, alle havde de et Silkebaand om Benet paa den og holdt godt fast. Der var slet ingen Fornøielse ved den Tour."

Efter at den kunstige nattergal er ankommet, besat med diamanter, rubiner og safirer, opstår der kaotiske tilstande, for de to fugle kan ikke synge sammen. Spillemesteren erklærer, at det ikke er kunstfuglens fejl: "Den er særdeles taktfast og ganske af min Skole!" Den rigtige nattergal flyver bort og forvises fra land og rige. Spillemesteren forklarer, hvorfor kunstfuglen er bedre end den virkelige nattergal: "Thi seer De, mine Herskaber, Keiseren fremfor Alle! hos den virkelige Nattergal kan man aldrig beregne, hvad der vil komme, men hos Kunstfuglen er Alt bestemt! saaledes bliver det og ikke anderledes! man kan gjøre Rede for det, man kan sprætte den op og vise den menneskelige Tænkning, hvorledes Valserne ligge, hvorledes de gaae, og hvordan det ene følger af det andet-!"

Kunstfuglen bliver udnævnt til "Høikeiserlig Natbord-Sanger" i rang nummer eet til venstre side, og Spillemesteren skriver femogtyve bind om den; "det var saa lærd og saa langt, og med de allersværeste chinesiske Ord, saa alle Folk sagde, at de havde læst og forstaaet det, for ellers havde de jo været dumme og vare da blevne dunkede paa Maven."

Så en aften springer der noget i mekanismen; den er forslidt i tapperne, og herefter må den kun synge een gang om året.

Fem år senere, da kejseren ligger for døden og længes efter musik til at tage tankerne væk fra døden, bønfalder han kunstfuglen om at synge, men forgæves, og det er den rigtige nattergal i træet udenfor, som tager kampen op med Døden for at redde kejserens liv: "den havde hørt om sin Keisers Nød, og var derfor kommet for at synge ham Trøst og Haab; og alt som den sang, blev Skikkelserne mere og mere blege, Blodet kom raskere i Gang i Keiserens svage Legeme, og Døden selv lyttede og sagde: 'bliv ved, lille Nattergal! blive ved!'"

Nattergalen bliver ved, og for hver sang giver Døden et klenodie tilbage, som den har taget fra kejseren, indtil Døden i længsel efter sin have som en kold, hvid tåge svæver ud ad vinduet.

Nattergalen er i eventyret et udtryk for det guddommelige naturtalent, det fødte geni, kunstneren der ejer evnen til at udnytte de rige gaver, Gud har givet, ham eller hende. I det perspektiv er den både Jenny Lind og Andersen selv - og ethvert andet udtryk for ægte kunst.

"Kjærestefolkene" har allerede været omtalt som Andersens selvironiske opgør med hans egen tidligere forelskelse i Riborg Voigt; men denne baggrundsviden er slet ikke en forudsætning for at kunne glæde sig over dette morsomme eventyr, hvor han endnu en gang viser sin enestående evne til at gøre døde ting levende og dybt menneskelige.

Alt er set fra tingenes eget perspektiv. Et menneske ville kunne sige: "Gid jeg må få pisk, hvis jeg lyver!" Men toppen siger, i fuld overensstemmelse med sin natur: "Gid jeg aldrig faae Pidsk om jeg lyver!"

"Den grimme Ælling" begynder ude på landet, hvor storken går på sine lange, røde ben og snakker egyptisk, "for det Sprog havde han lært af sin Moder". Så flyttes sceneriet til herregårdsparken, hvor en tam and ligger på sin rede. En efter en kommer de små ællinger ud af æggene og undrer sig over, hvor stor verden er; men moderen forklarer dem, at det de ser ikke er hele verden – "den strækker sig langt paa den anden Side Haven, lige ind i Præstens Mark! men der har jeg aldrig været!" Den grimme ælling, hvis æg revner længe efter de andres, passer ikke ind i andegårdens mønster og gør sig skyldig i den utilgivelige synd at være anderledes: "Fy, hvor den ene Ælling seer ud! ham ville vi ikke taale!" - og strax fløi der en And hen og bed den i Nakken.

"Lad ham være!" sagde Moderen, "han gjør jo Ingen Noget!"

"Ja, men han er for stor og aparte!" sagde Anden, som bed, "og saa skal han nøfles!"

Ællingen bliver bidt, puffet og gjort nar af af alle i hønsegården, endog af sine egne søskende, og tilsidst løber den sin vej ud til den store mose, hvor vildænderne bor. "Du er inderlig styg!" sagde vildænderne, "men det kan da være os det samme, naar Du ikke gifter Dig ind i vor Familie!" Vildgæssene derimod, som er unge og raske på det, er bohème-naturer. "Hør Kammerat!" sagde de. "Du er saa styg, at jeg godt kan lide Dig! vil Du drive med og være Trækfugl! tæt herved i en anden Mose er der nogle søde, velsignede Vildgæs, allesammen Frøkener, der kunne sige: rap! Du er istand til at gjøre din Lykke, saa styg er Du!" Men under jagten bliver de to vildgaser skudt, og selv jagthundene vil ikke have noget med ællingen at gøre.

Hen mod aften kommer ællingen til et lille bondehus – "det var saa elendigt, at det ikke selv vidste til hvad Side det vilde falde, og saa blev det staaende". Inde i huset bor en gammel kone med sin kat og sin høne. "Katten, som hun kaldte *Sønneke*, kunde skyde Ryg og spinde, han gnistrede saagar, men saa maatte man stryge ham mod Haarene; Hønen havde ganske smaa, lave Been, og derfor kaldtes den *Kykkelilavben*; den lagde godt Æg, og Konen holdt af den, som sit eget Barn.

"Huset har sin egen sociale rangforordning og sine egne strenge love:

"Og Katten var Herre i Huset og Hønen var Madame, og alletider sagde de: "vi og Verden!" for de troede, at de vare Halvparten, og det den allerbedste Deel. Ællingen syntes, at man kunde ogsaa have en anden Mening, men det taalte Hønen ikke.

"Kan Du lægge Æg?" spurgte hun.

"Nei!"

"Ja, vil Du saa holde din Mund!"

Og Katten sagde: "Kan Du skyde Ryg, spinde og gnistre?"

"Nei!"

"Ja, saa skal Du ikke have Mening, naar fornuftige Folk tale!"

Ællingen kommer ud for al slags modgang, indtil den endelig om foråret ser nogle smukke svaner; den bøjer hovedet og venter at blive dræbt af dem - men så ser den sit eget spejlbillede i vandet, "den var ikke længere en kluntet, sortgraa Fugl, styg og fæl, den var selv en Svane".

Eventyrets moral, som med tiden har fået karakter af et ordsprog, er den, at de medfødte egenskaber er vigtigere end miljøet og opdragelsen: "Det gjør ikke noget at være født i Andegaarden, naar man kun har ligget i et Svaneæg!"

De fleste er klar over, at "Den grimme Ælling" er H.C. Andersens eventyr om ham selv. "I 'Den grimme Ælling' er en Afspeiling af mit eget Liv," skrev han den 21. juli 1869 til Georg Brandes, der nok havde opdaget det i forvejen. Eventyret afspejler, hvordan Andersen i årene 1842-43 opfattede sit liv. "Hver eneste Stemning havde han selv gennemlevet med hele dens Fylde af Smerte og Bitterhed - vi kender dem allesammen fra hans Breve: den fattige, afhængig af Velgørere, der ikke forstod ham, plaget og mishandlet, fuld af Mindreværdsfølelser, i

lange og trange Tider naget af Tvivl om sit eget Værd, men inderst inde hemmeligt overbevist om, at 'Erkjendelsens Time' *maatte* komme. Alle skulle komme til at indrømme, at den grimme Ælling, man med Ringeagt havde sparket til, virkelig var en af de hvide Svaner," skriver Helge Topsøe-Jensen og tilføjer: "Hvorvidt denne Tolkning svarede til Virkeligheden, er en anden Historie, Eventyret uvedkommende. Digteren selv har følt sig overbevist om dens Rigtighed."

Der er en stolt selvhævdelse i slutningsordene: "Alle sagde de: 'Den nye er den smukkeste! saa ung og saa deilig!' og de gamle Svaner neiede for den."

Ligesom den gamle gårdhøne i "Ole Lukøie" utvivlsomt var inspireret af Ingeborg Drewsen, er hønen i det lille bondehus nok også inspireret af hende, men afsnittet om katten og hønen rammer ud mod alle de mange bedrevidende personer, som anså det for deres livsopgave at opdrage Andersen, og som mente, at *deres* målestok var den eneste rigtige.

Med to så betydelige eventyr som "Nattergalen" og "Den grimme Ælling" havde Andersen erobret sig en plads som århundredets største eventyrdigter.